

Szerző: Titus Brandsma

TITUS UTOLSÓ NAPJAI - BÖRTÖNBEN ÍRT LEVELEK

Boldog Titus Brandsma

(Az alábbi leveleket Boldog Titus Brandsma írta, amikor a náci fogságában volt.)

Levél a barátoknak, 1941. november 18.

Beszámoló a letartóztatásról, 1942. január 23.

"Cellám", 1942. január 27.

Az időbeosztásom, 1942. január 28.

Levél a testvéreknek és a családnak, 1942. február 12.

Levél a bajtársaknak és a családnak, 1942. március 5.

Levél a bajtársaknak és a családnak, 1942. április 1.

Levél a családnak, 1942. május 6.

Levél Prior atyának, 1942. május 28.

Utolsó levél a családnak, 1942. július 12.

Ezt az első levelet Brandsma atya a letartóztatása előtti mozgalmas napokban írta. Daniels asszony küldte a Croydonból (N.S.W.).

Kármel, Nijmegen, 1941. november 18.

Kedves asszonyom, Hadd gratuláljak Önnek a legszívesebben ahhoz a boldog hírhez, hogy a fiát december 20-án szabadon engedik. Nehéz hónapjuk lesz, amikor türelmesen próbálnak várni a visszatérésére, de legalább ott lesz a boldog várakozás, hogy öt hét múlva újra Önök között lehet.

Megköszöntem a polgármesternek az együttműködését. Az eredményről levélben tájékoztatott. Nagyon sajnáltam, hogy nem voltam itt, amikor jöttetek, hogy elhozzátok az örömhírt, de perjel atya azonnal szólt, amint bejöttem.

Milyen sikeres volt az ön és a lánya minden erőfeszítése! Örülök önnel együtt, hogy minden ilyen jól sikerült.

Üdvözlettel önnek, asszonyom, a lányának és a fiának,

Hűséges Krisztusban, Fr. Titus Brandsma, O. Carm.

A levél körülményei

Daniels asszony, aki a háború után Ausztráliába vándorolt, ezeket az adatokat küldi:

..... Édesanyám kapta ezt a levelet, és én vagyok a benne említett lány. Még mindig Hollandiában él, de ezt a levelet nekem küldte, hogy ereklyeként őrizzem. Anyám még fiatal pap korából ismerte Brandsma professzort.

"Talán érdekelhet téged a bátyám szabadulása. Az öcsém, Jan, aki akkor 20 éves volt, 1940-ben a holland hadseregben szolgált. A kapituláció után visszament a Kereskedelmi Haditengerészeti Főiskolára. De volt nála egy fegyver. Az ő figyelmetlensége és néhány kollaboráns árulása a német Gestapo rajtaütéséhez vezetett. A bátyámat fogságba ejtették. Ez 1941 januárjában történt. Miután néhány hetet egy holland börtönben töltött, a németországi Wuppertalba szállították.

"Meg lehet érteni, milyen nehéz kereszt volt ez édesanyám számára. Bánatában Brandsma atyához fordult, aki megígérte, hogy megteszi, ami tőle telik. Mivel gyakorlatias volt, megbeszélte anyámmal, hogy mi lenne a legjobb módja annak, hogy a német hatóságokhoz forduljon. Már tudtuk, hogy anya könnyei nem fognak hatni. Brandsma atya tudta, hogy nagyon érzékenyek a "nagy nevekre", ezért azt javasolta, hogy készítsenek egy petíciót, és azt írassák alá több befolyásos emberrel. Soha nem olvastam a petíciót, és nem ismerem az összes aláíró sem, mivel Brandsma atya azt mondta nekünk, hogy mindent bízunk rá. Az eredmény az lett, hogy értesítettek bennünket, hogy Jant december 20-án szabadon engedik.

"Aznap az idősebbik bátyámmal elmentünk Nijmegenbe, hogy találkozzunk Jannal. Három irányból érkező vonatokat kellett figyelniük, mivel Jan több helyen is átléphette a határt. Már későre járt, amikor Brandsma atyával találkoztunk az állomáson. Éppen leszállt a vonatról, és hazafelé tartott, de amikor mondtuk neki, hogy Jant várjuk, velünk maradt.

"Aztán három vonat jött szinte egyszerre különböző peronokra. Brandsma atya figyelte, ahogy az utasok leszállnak az egyik vonatról. Megérkezett Jan, és ő volt az első, aki hazaköszöntötte. Elkísért minket a vonatra, amely Ossba vitt minket, és még mindig emlékszem, milyen őszintén örült velünk.

"Ez volt az utolsó alkalom, hogy láttam őt. Nem sokkal később ő maga is fogságba esett.

Személyes emlékek

"Azt kérdezi, hogy milyen személyes emlékeim vannak Brandsma professzorról Nos, egyszer, amikor még kislány voltam, elmentem hozzá a nijmegeni kolostorba. Tudom, hogy félelemmel mentem oda. Elvégre Brandsma atya professzor volt, és mindenki tudta, hogy rengeteg más munkát is végzett, és nagyon mozgalmas életet élt. Nem emlékszem a látogatás céljára, de arra igen, hogy milyen kedvesen fogadtak, hogy az én érdeklődési körömről úgy beszélgettek, mintha csak az számítana, és mindenekelőtt, hogy a legkevésbé sem volt az a benyomásom, hogy olyasvalakivel ülök szemben, akinek minden perc számít.

"Nem sokkal később megemlékeztem ezt a látogatást O. Carm Voordermeer atyának, és emlékszem, hogy azt mondta, senki sem érti, hogyan lehetséges, hogy egy ilyen törekeny egészségű és ilyen törekeny testű ember ilyen hatalmas mennyiségű munkát tud végezni.

"Az alatt az idő alatt, amíg a bátyám börtönben volt, édesanyám gyakran felkereste Brandsma professzort. A vele folytatott beszélgetés mindig felvidította és új reményt adott neki. Egyszer, amikor meglátogatta, éppen az egyetemre indult. Sajnálkozását fejezte ki, majd megkérte, hogy kísérje el az egyetemre, hogy még beszélgethessenek egy kicsit. Ebben az időszakban egyszer történetesen Ossban járt, és egy vasárnap délután váratlanul meglátogatott minket.

"Mindez a Brandsma atya letartóztatását megelőző hónapokban történt Azok, akik olvasták az életét, tudják, hogy ezek a hónapok mennyire tele lehettek szorongással és aggodalommal számára. Mégis, amikor csak alkalma nyílt rá, mindig felvidította édesanyámat. Azok, akik nem ismerték, nem is sejtették, hogy milyen feszültséget kellett elviselnie. Azt hiszem, az a tény, hogy anya bánatában nem habozott hozzá fordulni, önmagáért beszél..."

A letartóztatásról szóló beszámoló

1942. január 19: Titus atyát letartóztatják

Miután az éjszakát Arnheimben töltöttem, közölték velem, hogy még egy éjszakát ott kell töltenem. Ezekkel a szavakkal vittek be január 20-án az 577-es cellába. Másnap reggel fél kilencre készen kellett állnom, hogy Hágában bíróság elé állítsanak. Ez valószínűleg délutánra befejeződik, és egészségi állapotomra való tekintettel valószínűleg hazaengednek. Január 21-én este közölték velem, hogy fogva tartásomat meghosszabbítják, hogy több bizonyítékot szerezzenek. Hardegen úr, aki udvariasan tárgyalta az ügyemet, azt mondta, hogy vallásos életem miatt ez nem lesz nehéz

számomra. Valóban nem volt az. Emlékszem Longfellow egy régi strófájára, amelyet a Megenben töltött egyetemi éveim óta őrzök, és amely a jelenlegi helyzetemben különösen helyénvaló:

A szobájában egyedül,

Kőpadlón térdelve,

Mély bűnbánattal imádkozott egy szerzetes.

A határozatlanság bűneiért;

Imádkozott nagyobb önmegtagadásért

a kísértésben és a próbatételben.

Ami ezt a "próbát" illeti, nem volt olyan nehéz, mint vártam, bár a börtönben sok mindenhez hozzá kell szokni. Valóban, 60 évesen börtönbe menni különös élmény. Ezt tréfásan mondtam Steffen úrnak, aki letartóztatott, amikor beléptem a börtönbe. A válasza azonban megnyugtató: "Ez a saját hibája, mert nem kellett volna elvállalnia az érsek megbízását". Most már tudtam, miért vagyok itt, és bátran mondtam neki, hogy az ilyesmit megtiszteltetésnek tekintem, és nem tudatosult bennem, hogy ezzel valami rosszat tettem volna. Ugyanezt mondtam Hardegen úrnak is, és hozzátettem: "Éppen ellenkezőleg, ez egy őszinte erőfeszítés volt az ellentétek enyhítésére". Az egyik oldalon ezt elfogadták, a másik oldalon a megszálló hatalommal szembeni ellenállási szervezetnek tekintették. Ez utóbbi véleménnyel szembe kellett szállnom, és hangsúlyoznom kellett azt a kizárólagos szándékot, hogy mind a sajtóval, mind a Reichskommissariátussal közöljem a katolikus álláspontot a nemzetiszocialista mozgalom propagandájáról, ahogyan arra a püspökök rámutattak. Ezt az álláspontot akkor is közölni kellett a Reichskommissariátussal, ha a katolikus napilapok vezetői és szerkesztősei ezzel nem értettek egyet; de kétségtelenül így volt.

Megbízásom első napján megkértem Schlichting urat, hogy menjen a Reichskommissariátusba; római útja miatt ez a beszélgetés a katolikus sajtóval folytatott beszélgetésem után történt. Közben teljesen megértem, hogy a püspökök és a katolikus sajtó hozzáállását nem tartják kellemesnek, és hogy az érsek által nekem adott és általam végrehajtott megbízást valamiféle ellenállásnak tekintik. A mi katolikus elveink ellentétben állnak az ő elveikkel; az elvek ellentéte megvan. E vallomásért örömmel szenvedem el, amit el kell szenvedni.

Az egyházi és papi hivatásom annyi nagyszerű és szép dolgot hozott nekem, hogy ezért cserébe szívesen elfogadok valami kellemetlen dolgot. Ismétlem, teljes egyetértésben Jóbéval: Jó dolgokat kaptunk Isten kezéből, miért ne fogadnánk el a rosszat is, amit Gondviselésében küld nekünk? Az Úr adta, az Úr vette el. Áldott legyen az Úr neve. Ettől eltekintve nem volt túl rossz időszakom. És bár nem tudom, mi lesz belőle, tudom, hogy teljesen Isten kezében vagyok. Ki választ el minket Isten szeretetétől? Régi jelmondatomra gondolok: <Prenez les jours, comme ils arrivent, Les beaux d'un coeur reconnaissant Ft les mauvais pour ceux qui suivent, Car le malheur n'est qu'un passant>.

Gezelle-lel együtt dicsérem "régi breviáriumomat", amely szerencsére rám maradt, és amelyet most a lehető legcsendesebben mondhatok. Ó! reggel hiányzik a szentmise és a szentáldozás, tudom jól, de ennek ellenére Isten közel van hozzám, bennem és velem. Őbenne élünk, mozgunk és van létünk. "Isten, bár oly közel és mégis oly távol van, mindig jelen van." Az a jól ismert couplet, amely mindig benne volt Szent Teréz breviáriumában - elküldtem kollégámnak, Brom professzornak, amikor börtönben volt - számomra is vigaszt és bátorítást jelent: "Semmi se zavarjon meg téged, semmi se ijesszen meg téged. Minden dolog múlandó. Isten nem változik. Aki Istent birtokolja, annak semmi sem hiányzik. Egyedül Isten elegendő."

Scheveningeni rendőrségi börtön, 1942. január 23.

A cellám - 1942. január 27.

"<Celia continuata dulcescit>". Egy cella annál édesebb lesz, minél hűségesebben lakik benne.

Van Ginneken professzor meglehetősen erősen propagálta azt a véleményt, hogy az Imitáció pesszimista kitekintésű, de a cellában lakást illetően az író valóban optimistán látja a dolgokat, és én magam, mint született optimista, itt újra megtapasztaltam, hogy Thomas à Kempis és azok, akiknek szellemében írta, milyen örömmel tekintettek a magányos életre egy csendes cellában, miután ők maguk is így éltek.

Nos, ha késő este behozzák egy börtöncellába, az ajtót erősen zárva van mögöttem lakattal és kulccsal, az ember egy pillanatig áll, és meglehetősen furcsán érzi magát. Az ügy komikus oldala, hogy öreg koromban börtönbe kerülök, inkább nevetésre, mint sírásra készített, de azért mégiscsak furcsa volt. Ott álltam. Elég későn érkeztem, legalábbis egy börtönhöz képest; úgy fél nyolc körül. Akkorra már ideje volt lefeküdni, és a munka véget ért. Nem számítottak rám. Tulajdonképpen nem is készítettek elő számomra cellát. De hát akkor nem is kell olyan sokat készülni. Kaptam egy kancsó vizet, egy törülközőt és egy darab rongyot is, valaminek a tisztítására vagy szalvétának, nem tudom. Mivel volt egy telefonhívás, hogy még ennem kell, kaptam egy kis kenyeret, ami másnap reggelre is megteszi, és egy bádogcsésze sovány tejet; az asztalon egy kis ónmosdótál volt némi vízzel; az ágyon - egy szalmamatrac - két takaró; magamnak kellett boldogulnom. Bár más cellákban nyolc órakor lekapcsolják a villanyt, az én lámpámat körülbelül fél órával tovább égették.

Nem volt pokoli az én kis cellám, az 577-es számú. És amikor beléptem oda, nem olvastam az ajtó fölött: "Hagyjátok el a reményt, mindazok, akik ide belépnek." Nem tűnt vészjóslónak, és amikor a segédfelügyelő rámutatott a katonára, hogy a cella nincs készen, az azt mondta: "Ez csak egy éjszakára szól."

Nem kaptam lepedőt. Történetesen mindig elviselhetetlenül irritált a fejemet csiklandozó gyapjútakaró. Hogy elrendezzem a dolgokat, a tiszta törülközőt lefelé fordítottam a takarók felső

végére. Az ágyrácson két szalmamatrac volt, egymáson. A legtöbb cellában két rab van, némelyikben három is. Ilyenkor az egyik matracot a padlóra kell tenni, azt hiszem. Ezt már az arnhemi cellámban is tapasztaltam, ahol hiányzott az egyik ágyrács. Hogy őszinte legyek, kicsit undorodom azoktól a szalmamatracoktól és takaróktól, amikor lepedő nélkül kell használni őket. Ezért az első éjszakán a harisnyámat nem vettem le. Másnap reggel kaptam egy lepedőt és egy törölközőt. Mondtam a fiatalembernek - ő is fogoly volt, de neki szabad volt, illetve kellett egy kicsit dolgoznia -, hogy később hozta a lepedőt, mert én aznap indulok el. "Elvinném" - mondta kedvesen. "Csak három napot akartam itt lenni, de úgy néz ki, hogy három évig leszek itt". Ő jobban előre látta a dolgokat, mint én, és nagyon örülök, hogy megvan a lepedőm és a második törölközőm.

Párnának nem volt más, csak egy szalmapárna, ami szintén okoz némi kellemetlenséget a fejemnek. Miután Arnheimben egy álmatlan éjszakát töltöttem, és arra vágytam, hogy másnap a lehető legfrissebb legyek az elhúzódo tárgyaláson, kitaláltam valamit, hogy kényelmesebb legyen. Vittem magammal egy trikó alsóneműt. Ezt a párna köré hajtogattam, és egy új törölközőt tettem rá. Kezdetben olyan lenni, mint egy puha párna. Lehetett volna rosszabb is. Most már minden este így vetem meg az ágyamat. Mivel a zoknimat nem hordhatom örökké, a második törölközőt a matrac lábára terítem, magamra feszítem a lepedőt, majd a két takarót, és az első napokban, amikor elég hideg volt, a dunyhás nagykabátomat is. Mindezek után kevés hibát lehetett találni az ágyamban. A börtönben ez a kérdés meglehetősen fontos, tekintve, hogy az embernek nyolc órákor kell lefeküdnie, és reggel hét óra körül kell felkelnie. Kizárt dolog, hogy egész idő alatt aludni tudnék, de a villanyt nyolckor lekapcsolják, és csak hétkor kapcsolják fel: hol maradhat az ember, ha nem az ágyban?

Maga a kis cellám nem is olyan rossz: egy aprócska kis szoba, amelynek teljes szélességét az ágy foglalja el. Ez határozza meg a cella szélességét, ami körülbelül 1 m. 80, 1 m. 90 lehet: ennek a papírdarabnak a hatszorosa, és még egy kis darabka mellé (a jelig). A hossz majdnem a duplája, körülbelül tizenkétszerese ennek a papírlapnak, plusz egy kis darabka mellé (a jelig a lap alján). A magasság majdnem ugyanannyi, mint a hosszúság. Az oldalfalak kétharmada tiszta téglamunkával készült. Hatvanöt téglát számolok a magasságban, meglehetősen vastag varrással; az ágy körül a fal vakolt; az rendezettebb. A falak az ajtó magasságáig világossárga színűek; fölötté fehérek. Elég rendezettnak tűnnek. Az ajtó, a homlokfal közepén, barna színűre van festve. Pontosan középen van egy kis négyszögletes vasredőny, amelyen keresztül az ételt adják át.

A redőny fölött van egy vas kukucs-kálónyílás, de még nem láttam nyitva. Az első éjszaka azt hittem, hogy nincs ablak, de másnap észrevettem, hogy ez magasan az ajtó fölött, a mennyezet felé található, a cella teljes szélességét elfoglalja, és három részre van osztva. A középső rész egy kilincs segítségével könnyen nyitható. Így a fény bőséges, a szellőzés lehetősége pedig kiváló. Az ablakokból azonban nem látok mást, csak az eget; néha-néha látok egy-egy sirályt elsuhanni. Eddig az ablakok a nap nagy részében a legszebb fagydíszekkel vannak tele, bár a nap és a központi fűtés gondoskodik arról, hogy legalább néha itt-ott legyenek szabad fényfoltok. Igen, központi fűtés is van. Valamilyen magasságban az ágy fölött három fűtéseső fut. Nem adnak túl sok meleget. A leghidegebb napokon gyakorlatilag egész nap dideregek egy kicsit, de a legrosszabb hideget elviszik, és nagyon jól el lehet viselni. Legalábbis nem hiszem, hogy elég hideg lenne ahhoz, hogy kabátot vegyek fel, még ülve sem.

Kőpadló van, elég nagy kék csempékből, de az ajtó előtt volt egy jó kis szőnyeg, amit nappal az asztal alá, este pedig az ágyam mellé teszek. Az "asztal" tulajdonképpen egy nagyképű név. A bal oldali falon egy felborított asztal, kicsit kisebb, mint a kinyitott újságpapír, ami asztalterítőként szolgál. Az asztalomra a "Vaderland" terítem; mindkét oldalán a szép címét ("Haza") mutatja. Kell, hogy legyen valami vonzó egy ilyen csupasz cellában! Előttem van egy kis oltár, vagy nevezzék bárhogyan is. A cellámban találtam egy papír sakktáblát, sakktáblával. Nem hiszem, hogy elkezdek játszani, de találtam egy darab csomagolópapírt is. Körbetekertem vele a táblát, és egy szivaros dobozból vett szöveget használva - az embernek boldogulnia kell vele, mert megfosztottak a késtől és az ollótól is - három bevágást csináltam a csomagolópapírba; ezekbe a bevágásokba három szentképet tettem a breviáriumomból. Így előttem van a Krisztus a kereszten című kép, és bár nem egész alakos, de legalább szép mellkép a Szent Szív sebével, és ráadásul Fra Angelico! Az egyik oldalára Szent Teréziát tettem a jelmondatával: "Meghalni vagy szenvedni", a másik oldalára pedig Keresztes Szent Jánosét az övével: "Szenvedni és szemlélődni." Találtam két gombostűt is, és az egyiket arra használtam, hogy a három kép alá egy papírt tegyek Szent Teréz jelmondatával: "<Nada te turbe> stb.": "<Gott so nah und ferne, Gott ist immer da>;"; végül pedig a kedvenc jelmondatom: "<Prenez les jours comme ils arrivent>". A breviáriumomban nem volt egy kósza Szűzanya kép sem, és bizonyára az ő képének ott kellene lennie egy karmelita cellájában. Ezt is sikerült elérnem. A breviáriumnak abban a részében, amelyet most használunk, és amely szerencsére rám maradt, ott van a Kármel-hegyi Szűzanya gyönyörű képe. Így most a breviáriumom tágra nyitottan áll a két sarokpolc legfelsőjén, az ágytól balra. Amikor az asztalomnál ülök, csak egy kicsit jobbra kell néznem, és már látom is a gyönyörű képét; az ágyban fekvő pedig először az a csillaghordozó Madonna, minden kármeliták reménysege akad meg a szememben.

Nincs székem, csak egy háromlábú pad, ami elég kényelmes. Ha háttámlára van szükségem - mert itt az ember jobban elfárad a semmittevéstől, mint az otthoni kemény munkától -, a padomat a fal melletti asztal mellé teszem, és akkor van egy nagyon kényelmes karosszékem. A többi bútorról nem kell sokat mesélni, és hamar meg is számolom: egy seprű és egy lapát a cellám rendbetételéhez, egy kis vödör és egy padlótörölő, egy szemétkosár, egy nagy, hasznos fedelű vödör, amelyet naponta egyszer elvisznek, és egy kék kőkorsó vízzel. Végül van egy bádog szappantartó és egy sor három fogas. A lámpát a falon lévő felborítható asztal fölé helyezték. Ezt kívülről kapcsolják be és ki.

"<Beata solitudo>, áldott magány". Már egészen otthon érzem magam ebben a kis cellában. Még nem unatkoztam itt, épp ellenkezőleg. Egyedül vagyok, az biztos, de soha nem volt még ilyen közel hozzám a mi Urunk. Örömben felkiálthatnék, mert Ő teljesen újra rátaláltatott, anélkül, hogy emberekhez mehettek volna, és emberek engem. Most ő az egyetlen menedémem, és biztonságban és boldognak érzem magam. Örökké itt maradnék, ha Ő úgy rendelkezne. Ritkán voltam ilyen boldog és elégedett.

Scheveningen. 1942. január 27.

Az "Esszék Titus Brandsmáról: Redemptus Maria Valabek, O.Carm szerkesztette: "Karmelita nevelő, újságíró, mártír". Carmel in the World Press, 1985.

Az én menetrendem

"Most olvass, most imádkozz, most dolgozz buzgón; így gyorsan telik az idő, és könnyebb lesz a munka."

Az első napokon némi nehézségem volt az időbeosztás rögzítésében; de most, hogy már egy hete itt vagyok és ismerem a dolgok rendjét, megpróbáltam követni egy napi szabályt. Nehéz mindent időben csinálni, mert egyrészt a börtön mindennapos dolgai nem tartják pontosan az órát, másrészt nem könnyű tudni, hány óra van.

Ez különösen az első napokban volt nehéz, mert az órát a legtöbb dologgal együtt elvették tőlem. Szerencsére múlt szerda este visszakaptam. Egy kérdésre írásban kellett válaszolnom. Engedélyezték, hogy dohányozzak, ezért elkértem a pipámat, dohányt stb. és egyúttal az órát is. Természetesen megállt, és véletlenszerűen választottam egy többé-kevésbé helyes időt. Itt nincs óra, és az időzített dolgokban az óra nem megbízható, mert az ember nem tartja be pontosan. De az órám megy, és így megvan a saját időm, függetlenül Greenwich-től, Amszterdamtól vagy Berlintől.

Reggel fél hét és hét óra között hallatszanak az első hangok. Ekkor az őrk mintha felébresztenék a fiatal rabokat, akik különböző aktuális munkákat végeznek. Háromnegyed nyolc körül megszólal a harang, de nagyon halkan. Lassan további riadalmat keltenek. Valamivel később emberek járnak körbe, a kettős zárat mintha kinyitnák, és felkapcsolják a villanyt. Ez az idő, legalábbis számomra, a felkelés ideje. Végül is ideje lenne már felkelni, miután ilyen hosszú éjszakát aludtam. Megcsinálom a kereszt jelét, köszöntöm a Kármel-hegyi Szűzanyát az ágyam feletti polcon, és felveszem a harisnyámat és a papucsomat. Aztán elmondok három Üdvözlégy Máriát és egy rövid imát. Aztán elkezdem levetkőztetni az ágyamat. Felrázom a takarókat, és szépen összehajtogatom őket, és ugyanígy teszek a lepedővel is. Aztán kiteszem a nyitott ajtó elé a vizesedényemet. Még mindig pizsamában, az összehajtogatott takarók a szőnyegen hevernek, letérdelek, és a magam módján, és azt szolgáltatva, amit nem tudok kívülről, misézek, lelki áldozást végzek, és elmondom a hálaadó imákat. Gyorsabban megy, több szempontból is. Jó kezdete ez a napnak. Otthon előbb van az elmélkedés, utána az officium, de itt inkább a misét mondom el először, még akkor is, ha éjszakai ruhában vagyok.

Hamarosan visszahozzák a korsót friss vízzel. Az ajtó egy pillanatra kinyílik. Jó reggelt kívánunk egymásnak, én pedig elkezdek mosakodni. Nagyon szeretnék borotválkozni, de ez a luxus már csak szerda és szombat délutánra korlátozódik. Ezen a napokon tíz percre kinyílik az ajtó, és kapunk egy biztonsági borotvát, ha kell, szappant és borotvaecsetet is, amivel nagyon gyorsan kell boldogulnunk. Ha a borotva nem éles, kérhetünk egy másikat. Amikor reggel mosakszom - úgy fél nyolc körül -, jön egy férfi a kávéval. Mindannyiunknak van egy szép, nyeles bádogcsésze, egy tányér és egy kanál. Éjszaka a tányért és a kanalat kiteszik, de reggel, amikor a vizet hozzák, visszakapjuk. A kenyereket a tányérra morzsolom, és ráöntöm a kávéval, így eléggé megtelt a tányér. Aztán befejezem az öltözködést, és hagyom a kenyeret áztatni. Nyolc órára újra úriember vagyok - a szakállamat

leszámítva - és feketébe öltözöm. Leülök az asztalnál lévő zsámolyra, elmondom az Angelust, egy Miatyánkot és egy Üdvözlégy Máriát, mint a zárdában, és kanállal fogyasztom el a reggelimet.

Ó, ezt csináltam harmincöt évvel ezelőtt a mi bajor kolostorainkban. Ott is belemorzsolunk a kenyeret a kávéba, és kanállal ettük. Miután megtisztítottam a tányért és a kanalat, megkezdem a reggeli sétámat, közben élvezem a pipámat, a múltra és a jelenre gondolok, és a szentmise mementóját ismétlem meg teljesebben. Sokakra emlékezem, akik emlékeznek rám, és igyekszem a szentek közösségében élni. Nem megyek messzire - hat lépés oda és vissza, aztán ugyanezt újra. Ez a séta fél kilenckor kezdődik és kilenckor ér véget, mire a pipám kiürül. Aztán elmondom a szentmisét, a laudációt és a prímást, gyakran még mindig sétálva. Amikor elfáradok, csendben leülök az asztal mellé a falnak támasztott zsámolyomra. Mire befejezem, fél tíz van. Kilenc óra és fél tíz között lekapcsolják a villanyt, néha olyan korán, hogy abba kell hagynom az officiumot, bár múlt vasárnap tíz óráig égett. Fél tízkor tartom a reggeli meditációm, Cyril Verschaeve Jézus életét olvasom és elmélkedem rajta. Ezt a könyvet az engem letartóztató tiszt engedélyével vihettem magammal, és Szent Teréz életét is, Kwakman fordításában. Eleinte nem adták oda nekem, de későbbi kérésemre engedélyezték, hogy a cellámban legyen nálam.

Tíz órakor elkezdek írni. Az első napokban azzal voltam elfoglalva, hogy választ írjak arra a kérdésre, hogy miért áll ellen a holland nép, különösen a katolikusok, a nemzetiszocialista mozgalomnak? Megpróbáltam nyolc ilyen oldalban választ adni. Most az írással töltött óráim alatt igyekszem rögzíteni az itt töltött idő benyomásait; továbbá Szent Teréz életét írom, amit a "Spektrum" számára vállaltam. Amikor írni kezdek, szivarra gyűjtök. Fél tizenkettőkor, amikor újra sétálok, azt mondom: Terce, Sext és None. Az írásomat néhány reggelen megszakították a testgyakorlatok. Ezeket minden nap el kell végezni, hol reggel, hol délután. Ez egy komikus dolog. Hangos kiabálással hívnak minket. Az ajtók kinyílnak, és mi felegyenesedve állunk a folyosó túlsó oldalán, amíg mindenki elhagyja a celláját, mindenki a kezében tartva a számozott porosvödröt. Elindulunk, letesszük a vödröket a folyosó végén, áthaladunk néhány folyosón, és a börtön mögötti nyílt mezőre érkezünk: egy meglehetősen hosszú, de keskeny földcsáv, amelyet magas fal vesz körül.

Középen áll a tornatanár. Széles ellipszisben sétálunk körülötte, hol hétköznapi léptekkel, hol párosával, hol magas lépésekkel. Néha előre vagy oldalra kell nyújtanunk a karunkat egy bizonyos ritmusú mozdulatban, máskor a kezünket a csípőnkön kell tartanunk.

Négy óráig folytatom az olvasást, időnként meggyújtom a pipámat. Négy órakor letérdelek, hogy fél órán át elmélkedjek Jézus életéről és a magam életéről. Fél öt körül kenyeret hoznak vacsorára, amelynek másnap reggelre is szolgálnia kell. Csütörtökig a szokásos kenyér volt, egy négyfelé vágott darab. Csütörtökön reggel az orvos jött hozzám. Elmondtam neki, hogy a gyomrom meglehetősen kényes, hogy négyszer volt már komoly gyomorvérzésem, és hogy elég veszélyes Colibacilli-fertőzésben szenvedek. Röviden beszámoltam neki a több orvos által végzett kezelésről, és rámutattam, hogy a krónikus betegségem mellett a kórosan kis súlyom miatt szükség van plusz táplálékra, és hogy ezt a nijmegeni élelmiszerhivatal engedélyezte számomra. Azt mondta, hogy megmérte, és meglátja, mit tehet. Megmértek: százhuszonhat kiló, amiből négy kilót levontak a ruhák miatt. Ennek eredményeként most tejes kenyeret kapok helyette. Nem vettem észre nagy

különbséget, de azt hiszem, lehet, hogy van benne egy kis tej. Ráadásul a szeleteket megvajazzák. Vacsoránál egy nagyméretű csészét kapok, amely félig tele van teljes tejjel, ahelyett, hogy egy egész csésze sovány tejet kapnék.

A többi extra étkezési juttatásból nem lett semmi. Az engedmény következményeként a cellám ajtaján most egy "tej" feliratú kártya lóg, és egy másik "fehér kenyér" feliratú. Ez többnek tűnik, mint amennyi, de megelégszem vele. Amint hozzák a kenyeret, hagyom, hogy a tejbe áztassam, és azt eszem meg. Az embernek nincs sok ideje, mert a csészét és a kanalat nagyon hamar vissza kell adni. Háromnegyed hatra végzünk a vacsorával. Akkor nagyon csöndes lesz. Nem kapunk semmit, nem kell adnunk semmit. Vacsora után elmondom az Angelust, és a zárdával lelkiileg egyesülve imádkozom. Aztán meggyújtok egy szivart, és esti sétát teszek fel-alá egy tizenkét lépéses szakaszon, mint reggel. Hat órakor elkezdek írni, és háromnegyed nyolcig folytatom. Aztán megágyazok, és az ágyam mellett elmondom az éjszakai imát. Nem sokat számít nekem, hogy mikor kapcsolom le a villanyt. Egy ideig még imádkozom, aztán másnap reggelig bebújok a takaró alá.

Scheveningen, 1942. január 28.

T.B.

1942. január 31., szombat

Valamit még hozzá kell tennem. Nem mondhatom, hogy nem kapok húst. Múlt szerdán és csütörtökön volt hús a levesben és a hotchpotchban. h összekeverték, apró darabokra darálták, és bár nem bőségesen, de ismét láttam húst.

Csütörtökön reggel, január 29-én volt Szalézi Szent Ferenc, az újságírók szelíd védőszentjének ünnepe. Megpucoltam a pipámat, és meggyújtottam a reggeli sétámhoz, amikor egy német katona lépett be egy új parancssal. Át kellett adnom a dohányt és a szivart, a pipát és a gyufát. Többé nem volt szabad dohányoznom. Szerencsére véletlenül eszembe jutott az enyhe Francis de Sales, különben talán valami rosszat mondtam volna. Kiürítettem a pipámat és lemondtam róla. A katona szánakozva mondta, hogy nem az ő hibája. Én megértettem. Hogy megvigasztaljon, azt mondta, hogy a többi dolgot - könyveket, papírt és így tovább - megtarthatom, ami nagy szerencse. Több hasznom lesz belőlük, bár hiányzik a pipám és a szivarom. Töröltem a "dohányzást" a napi menetrendből, és a nap ment tovább. Most már természetesnek veszem ezeket a dolgokat. Nagyon szerencsés voltam, hogy az első és legnehezebb napokon megengedték, hogy dohányozzak.

T.B.

Levél a bajtársaknak és a családnak

Levelek a scheveningeni börtönből Német rendőrségi börtön 1942. február 12.

P. provinciális, P. perjel, tisztelendő úr, testvérek, testvérek, nővérek, sógor, gyerekek, barátok,

A legjobb üdvözetem az 577-es cellából Scheveningenből. Egyedül vagyok itt. Kétszer négy (méter) és a magasság is négy. A cellában lakott édes lesz, mondja Thomas à Kempis. Már most otthon érzem magam itt. Imádkozom, olvasok és írok, a napok túl rövidek. Nyolctól hétig éjszaka van. Jól érzem magam a magányomban, bár hiányzik a templom, a mise, az áldozás, és bár nem jár ide pap. Isten mégis közel van hozzám, most, hogy már nem mehetek az emberekhez, és az emberek sem hozzám. Nagyon nyugodt, boldog és elégedett vagyok, és alkalmazkodom magamhoz. Nagyon jól fogom bírni.

Az étrendemre egy kicsit odafigyelnek: esténként negyed liter teljes tej és a szokásos száraz kenyér helyett négy vastag szelet, vajjal megkenve. Ebből reggel kettőt teszek a kávéba, este kettőt a tejbe, és kanállal eszem. Délben kuktát vagy levest, nagyon jól elkészítve, és számomra bőségesen. Néha-néha van hozzá némi hús keverve, péntekenként hal. Továbbá cukor; lekvár, vaj és lágy sajt, de nagyon mérsékelt mennyiségben. Legyen szíves Dr. de Jongot tájékoztatni, hogy ne aggódjon és ne tegyen magának szemrehányást miattam. Én itt örömmel szenvedek, és teljesen jól vagyok. Ugyanezt mondja meg Dr. Woltringnak is. Küldjön nekem, kérem, egy latin nyelvű Imitatio-t, egy rendi misekönyvet és rózsafüzéretet, a Breviárium következő részét a Kalendariummal együtt. Ezután A. Hoornaert, Sainte Thérèse écrivain, Brugge, Desclée. Az asztalon van. Sekély, világoskék borító, három ujjnyi vastag. Ha nem tudsz bemenni, talán máshol meg tudod szerezni, vagy rendelhetsz egy újat. További három írókönyv, jó vonalzójú papír. Szerencsére szabad írnom. Az első napokban dohányozni is szabadott. Továbbá pizsama, lehetőleg a kéket. Két ing és két nadrág, harisnya és zsebkendő és egy dupla zsák névvel, a mosáshoz, és végül valaki, aki tíznaponta kicseréli a szennyes szennyest a tisztára. Dr. Onings hajlandó lesz találni valakit, aki ezt megteszi. Ha be tud jutni a cellámba, küldje el a rövid zakót is, ami az ajtó mögött lóg, vagy talán még jobb, ha az egész öltönyt. Ha valami desszertet is kíván küldeni hozzám, rendben, de nekünk nincs késünk és konzervdobozunk, és nem is szabad.

Ha Vos de Waeel még nem kapta meg a doktori címet, ne várjon rám. Talán Kors professzor úr akarja majd átvenni a helyemet - vagy Post professzor úr. Előre is köszönöm. Gratuláljon az édesanyjának és magának a nevemben. Stappers (Oldenzael) találjon megoldást Michel Polatian helyzetére a venloi Winters szakértő könyvelővel, ahogyan megegyeztünk. Kérje meg Van Keulen atyát és Wijnhoven atyát (Boxtel), hogy gondoskodjanak Feugen nővéréről a szükségletei szerint; mondja meg neki, hogy mindent az én nevemre íratott. A végrendelet Wolters kezében van, tehát ne aggódjon az Apostolátus helyzete miatt. A múlt év áprilisában P. Verstraaten kisasszony és még valaki a szociálteológiai tanszékről elővizsgát tett velem. Elfelejtettem nekik igazoló dokumentumot adni.

Vegye fel vele a kapcsolatot; kérje el tőle a másik személy nevét, és tudassa Hoogveld professzorral, hogy sikeresen letették az elővizsgát.

P. Mauritius, Geleen, Sötét éjszaka fordításának egy példánya a cellámban az asztalon van. Többé nem fogom tudni átnézni. Mondja meg Wijnhoven atyának, hogy Sloots Keleti eretnekségek című

művének egy példányát is elkobozták. Slootsnak lesz egy példánya. Nagyon örülnék, ha fejezetekre osztva látnám, és minden fejezet elején és végén minden egyes eretnekségnél megvilágítaná a hit helyes leírásának szükségességét, az áldozatkésztséget stb. Túlságosan is mollban van az egész. Tudassa Canisius rektorral, hogy a Willibrord Unió körlevelét a Fellebbviteli Tanács tagjainak megválasztására szintén elkobozták, és így nem folytatták. És imádkozzatok értem a Szentek közösségében.

A ti P. Titusotok, kármelita

Levél a testvéreknek és a családnak

Levelek a scheveningeni börtönből, 1942. március 5.

Nagytisztelű P. Prov. páter, P. perjel; tisztelendő én, testvérek, testvérek, nővérek, sógorok, gyermekek, barátok,

Még egyszer üdvözetem az 577-es cellából. Most már több mint hat hete vagyok itt. De egész jól bírom. Az egészségem rendben van. Február 21-én volt egy kis figyelmeztetésem, egy kis láz és fájdalmak, ami miatt attól féltem, hogy az 1939 decemberi vesegyulladás újra jelentkezik. Én is kértem az orvost. De bár féltem, hogy rosszabbra fordul a helyzet, mire másnap megérkezett az orvos, már sokat javult, úgyhogy az orvos nem látta szükségesnek, hogy bármit is tegyek. Pár napig némi utófájdalom, kevesebb étvágy, és megint vége volt. Jelenleg nagyon jól vagyok. Lelkileg a legkevésbé sem vagyok nyugtalan. Nem kell sem sírnom, sem sóhajtoznom, néha még énekelek is egy-egy dallamot a magam módján, persze nem túl hangosan. Az éjszakákat itt nem tudom kezelni. Nem tudok 8-tól 7-ig aludni. Így éjjelente sokat vagyok ébren, többet, mint amennyivel az éjszakák meghaladják a normális hosszukat (sic).

Elmondom majd a menetrendemet, de nem szabad túl pontosan venni. Az itt nem létezik. Hét óra körül kelek. Megszólal a csengő, felkapcsolják a villanyt. Egy rövid reggeli ima. Levetkőztetem az ágyamat, összehajtogatom a takarókat és a lepedőket, vizet kapok. Aztán letérdelek és elmondom a szentmise imáit, a lelki közösséget. Aztán jön a kávé, egy bádóg félliteres csésze. Beleáztatom a kenyeret. Angelus. Reggeli. Utána hetente néhányszor a cella kitakarítása. Néha reggel kapunk újságot, amit reggeli után elolvasok. Aztán mosakodás és öltözködés. Addig pizsamában élek, elég praktikus. Aztán úgy fél kilenc, kilenc körül van. Miatyánkot, laudációt és primást mondok, és utána fél óra meditáció. Ezek más órák, mint a zárdában, de az embernek alkalmazkodnia kell. Tízről fél tizenkettőig olvasok, és ha van papír, akkor írok is. Szent Teréz életén dolgozom, a Spectrumhoz. A tizenkét fejezetből hatnak az első vázlatát már befejeztem. Fél tizenkettő után mondom a kis órákat. Aztán ebéd. Angelus. Lelki imádság. Énekelek egy <Adoro Te>-t. Aztán egy séta a szobámban, három méter előre három méter hátra, majd ugyanezt újra. Néha nevetnem kell rajta. Két órakor Vesperás és Compline. Aztán olvasás vagy írás. Négy órakor fél óra meditáció. Öt óra körül esti kenyér tejjel. Angelus. Szentségimádás. Hat órától fél nyolcig olvasás vagy írás. Fél nyolckor esti ima. Rózsafüzér.

Éjszaka már nem kapcsolják fel a villanyt. Az órarendet néha megszakítják a parancsra végzett gyakorlatok, minden nap, kivéve vasárnap, sport: kb. 70-en vagyunk ugyanabból a folyosóból egy kis udvaron, járkálni, trappolni, karokat, lábakat kidobálni, ez jó móka. Tíz perc, negyed óra. Kifelé menet magunkkal visszük a szemetesünket, és visszafelé jövet üresen visszavisszük. Általában hetente kétszer borotválkozhatunk, és borotvát is osztanak, néha 2 nap után, néha 4 nap után, egyszer pedig 8 nap után is. Elkezdtem patriarchálisnak látszani. Néha van parancs, hogy súroljuk a fáskamrát, vagy töröljük át a cellát stb. Én csak mindenben részt veszek. Kétszer vittek a fürdőcellába zuhanyozni.

Tegnapelőtt kaptam a mosodából két zsák fehérneműt, és a szennyes ágyneműt is odaadtam. Pompás. Csak egy pár zokni volt, az kicsit kevés. Nagy örömmel fogadtam Fr. Prior február 21-én kelt levelét, válaszul a 12-én kelt levelemre. A levelet február 26-án kaptam meg. Ez nagy öröm volt. Nagyon köszönöm a levelet; a szentmisét és az imákat, és hogy minden utasítást végrehajtottál. Ez az első és eddig az egyetlen, amit kaptam. Az lesz a legjobb, ha P. Prior mindenki számára ír, ahogyan a provinciális teszi Amandus számára. Sok hír kevés szóval. Ő lenne a megfelelő személy arra is, hogy látogatásra jelentkezzen. Hogy van a család? Gatsche, minden jót kívánok március 13-án. Hogy van Hubert, Cyprian, a lelkész, P. Thomas, Ewald? Hogy vannak a kollégáim? Vos de Wael megkapta a doktori címet? A Rochus-házat már berendezték?

Eddig nem kaptam semmilyen csomagot. Talán nem is kaphatok. Újra elkezdtem a Septuagesimát. Emlékezzetek rám, mindannyian, én is emlékezni fogok rátok, viszonzásul.

Krisztusban a ti p. Titus Brandsma, O. Carm.

Levél a rendtársakhoz és a családhoz

Levelek a börtönből Amersfoort, 1942. április 1.

Fogoly-prof. Dr. Titus Brandsma-Block: 2 A N. 58

Kedves Prior atya stb.

Minden hónap elején írhatunk egy levelet, és így ma ismét elmondhatom, hogy nagyon jól be tudtam illeszkedni, bár a váltás Scheveningenből ide nagy volt.

A sok ismerős, akikkel beszélgetni lehet, és a sok új ismerős nagy kontrasztot jelent a scheveningeni magányhoz képest. Az egészségi állapotomat és a koromat itt is elég jól figyelembe veszik, úgyhogy emiatt nem kell aggódni. Az orvosi ellátásra is több lehetőség van itt, mint Scheveningenben.

Itt is addig fogok kitartani, amíg szükségesnek ítélik a megtartásomat. Az időtartamról semmit sem lehet mondani. Nagyon örültem március 21-i levelének. Azért is jó, hogy újra írt, mert Scheveningenből nem kaptam levelet.

Köszönöm tartományfőnök atyának az üdvözetet és az imákat mindenki nevében. A magam részéről mindnyájatokkal lelki közösségben vagyok. Most ugyanúgy mondom a Breviáriumot, mint a testvérek. Szeretném megkérdezni, hogy a <Laudes Vespertinae> 15 Miatyánkja a Vesperásra és a Compline-ra vonatkozik-e, vagy 7 Miatyánkot kell-e mondani a Compline-ra is? Mi a szokásos? Remélem és imádkozom, hogy Cyprianus, Pacificus, Ewald, Vitalis és a többiek, akik betegek, hamarosan meggyógyuljanak. Külön üdvözlöm Hubertust. Ne aggódjatok miattam.

Gatsche levele nagyon jót tett nekem. Nagyon jól értem, hogy imádkoznak értem, és sokat beszélnek rólam. Köszönöm mindenkinek, Henrynek és Barbarának is.

Szeretnék még valamit tudni a helyettesemről az egyetemi kurzusokon. Györgynek sok sikert kívánok. Fra-nak is a legjobbakat kívánom. Simon és Fra. Francónak az új kinevezésükhöz.

Az Utilitasról szóló híreket megosztott szívvel olvastam. Ez olyasmi volt, amitől félni kellett. Üdvözet Bodewesnek. Nem tudom, miért késik Vos de Wael doktorátusa. De ma már sok mindent nem értünk.

Ennek is megvan az oka.

Áldással teli húsvétot mindenkinek. Jubilálóan intonálom veletek együtt az Alleluja-t, tudjátok. Emlékezzünk egymásra.

Krisztusban a tiétek, f. Titus Brandsma

Levél a családnak

Levelek a börtönből (Az eredeti szöveg németül) Hága, 1942. május 6.

Kedves sógor és nővér; stb,

Most ismét Scheveningenben vagyok, de csak rövid időre, mert elhatározták, hogy a München melletti Dachau koncentrációs táborba megyek, valószínűleg jövő szombaton. Ott is találok majd ismerősöket, és a mi Kedves Urunk mindenütt ott van. Jó egészségben vagyok. Emiatt nem kell aggódni, és szerencsére nyugodtan hagyom a dolgokat jönni. Üdvözlöm a gyermekeket, Barbarát és Henriket, a család minden tagját, a plébánost és a plébánost. Megértem, hogy aggódnak értem. Ti és a kicsik imádkoztok értem, és hálás vagyok nektek a szeretetetekért. Istenben, a mi Urunkban maradunk együtt, amíg újra nem látjuk egymást. Dachauból ismét írok majd Nijmegenbe Prior atyának, és Önök ismét küldhetnek neki választ. Gratulálok Helénának április 25-i születésnapjához, Teréznek május 18-ához, és mindig veletek vagyok.

Testvéretek Krisztusban

f. Titus Brandsma

Levél Prior atyának

Levelék a klevei börtönből, 1942. május 28.

Kedves Prior atya, stb,

Május elején biztosan vártál egy levelet Amersfoortból, mert ott május 1-jén újra írhattam volna, de néhány nappal korábban, április 28-án hirtelen visszavittek Scheveningenbe. Ott háromhetente ír az ember, de legalább három hétig ott kell lennie, mielőtt írhatna. Mielőtt ez a határidő letelt volna, május 16-án útnak indítottak Dachau felé. Szerencsére az út nem folytatódott megszakítás nélkül, és egyelőre a klevei börtönben vagyunk, hogy onnan csoportosan szállítsanak minket különböző németországi célállomásokra. Az ember mindig egy-két hetet marad itt. Minden héten körülbelül negyvenen távoznak. Bár általában csak a rendeltetési helyről szabad írni, én engedélyt kaptam, hogy innen írjak, mert olyan régen volt, és azért is, mert még nem dőlt el, mikor megyek tovább.

Hágában néhány levélről részletesebben is próbálkoztak velem. Amersfoortból való távozásomkor azt is közölték velem, hogy fogva fognak tartani, mert Németországgal szemben ellenséges érzelmeket táplálok, és mert féltő, hogy szabadsággal vissza fogok élni Németország ellen.

Az, hogy Dachauban küldtek, azt jelenti, hogy a háború végéig fogva tartanak. Dachau München mellett egy tábor, amelynek több ága is van. Majd később hallani fogják, hogy melyik részlegbe kerülök, ha egyébként tartják magukat ehhez az ítélethez. A provinciális megkísérelheti, hogy azt egy német kolostorba (Mainz, Bécs, Bamberg, Straubing) való átszállításra változtassák át, esetlegesen a szabadság és a munka engedélyének széleskörű korlátozásával, azzal a kötelezettséggel, hogy abban a városban vagy esetleg a kolostorban kell maradnom, és rendszeresen jelentkeznem kell, nem szabad leveleznem Hollandiával stb. Bulters hágai lelkészt szabályosan felszabadították azzal a feltétellel, hogy Venrayba helyezik át. Véleményem szerint jobb lenne, ha erről az ügyről Hágában

beszélne Hardegen úrral, a Német Biztonsági Rendőrség tartományi osztályán, Binenhof 7, 137-es szoba. Ő volt az, aki mindig kihallgatott engem, és aki azt is elmondta, hogy Brandsma, a zwollei ügyvéd ott volt értem, és hogy odaadta neki a nagy bőrdömet. Semmi mást nem szerzett nekem, de úgy érzem, nagyon hálás lehetek neki az érdeklődéséért.

Most is elmehetne beszélgetni, egyedül vagy P. Provinciális úrral vagy az általa megnevezett valakivel. Nekem ez nem tűnik rossznak, de a döntést önre bízom.

Az Amersfoortban töltött több mint hat hétből ötöt többé-kevésbé betegen töltöttem. Gondviselés. Elég enyhe vérhas. Ez a folyamatos hasmenés azonban legyengített. Amikor elmúlt, bajba kerültem a gyomrommal, és ezek a görcsök eléggé zavartak. Apránként elmúlt. Most már megint jól vagyok. A panaszom, a vesegyulladás, bár teljesen ápolatlan, szinte semmit sem zavar. A négy hónap alatt mindössze háromszor okozott gondot és fájdalmat, és akkor is csak enyhén. Sőt, a körülményekhez képest csodálatosan jól vagyok. Folyamatosan olyan étvágyam van, amelyet még soha életemben nem tapasztaltam.

Nagy kiváltság volt, hogy május 17-én részt vehettem a szentmisén, és hogy pünkösöd vasárnap és hétfőn, több mint négy hónap után, a szentáldozásban is részesülhettem.

Az Önök által Scheveningenbe expresszpostával küldött öltönyt szerencsére május 16-án, onnan való távozásomkor kaptam meg. Már akkor kétségbe voltam esve, hogy megkapom. Nagyon köszönök mindent. Mindent tartalmazott, amit kértem, de ha esetleg többet küldtél, vagy küldtél velem levelet, ezeket nem kaptam meg. Már nagyon vártam, és örülnék, ha hallanék valamit.

Itt tarthattam meg a breviáriumot, misekönyvet és rózsafüzért. Hogy lesz ez Dachauban? Bár úgy hallottam, hogy vasárnaponként van szentmise. Remélem, hogy végül találkozom Regout kollégával, Galena lelkipásztorral és különböző más papokkal.

Kérem, látogasson el személyesen Hoogveld professzor úrhoz, von Genechtenhez, Bellonhoz és Sassenhez, hogy köszönetet mondjon nekik azzal, hogy átveszi a helyemet. Előbbieknek fejezzék ki részvételemet Scintilla halála miatt. A családot vigasztalja, hogy ilyen mély felkészülés után, ilyen magasztos lelkiállapotban és a családtagjai iránti nagy szeretet kifejezésével ment el, hogy szembenézzen a halállal. Jó, hogy csatlakozott a Harmadik Rendhez. Sok üdvözlét mindenkinek. Így már jobb. Maradjon az igazgató. A többi változás is nagyon jó. Üdvözlét és köszönetet Span asszonynak. Mondja meg Hubertnek, hogy magányomban elhatároztam, hogy mindenekelőtt befejezem a Szent Teréz kiadást. Ma van Teréz születésnapja. Lelkileg a Jonge-mastátusban vagyok. Amersfoortból indulva megérkezett Hetteema atya. Úgy gondolta, hogy kiszabadítanak. Jó hangulatban van, és úgy hallottam, jól érzi magát.

Üdvözlettel üdvözlök mindenkit. Imádkozzanak értem.

Krisztusban, a ti Titusotok, kármelita.

(Utolsó levél a családnak)

Levelek a börtönből (eredeti szöveg németül) Dachau, 1942. július 12.

A Brandsma Anno Dachau 30492. számról

Kedves sógor és nővér,

Ha eddig a nijmegeni perjelnek írtam, most jobb, ha nektek írok. Ön továbbítja a levelet a perjelnek. Ő majd gondoskodik a további expedícióról és a válaszról is az Ön nevében. A választ németül kell megírni. Semmi olyan rövidítés, ami ne lenne könnyen érthető. Ellenkező esetben a levelet nem továbbítják. Engedélyt kaptam, hogy elolvassam a levelet, amelyet a perjel Kleve-nek küldött, de nem tarthatom meg, mivel hollandul íródott.

Nagyon köszönöm a kedves szavakat, mind önöktől, mind a perjelnőtől, mind a többiektől. Jól vagyok. Az embernek ismét alkalmazkodnia kell az új körülményekhez, és Isten segítségével itt is sikerülni fog. A mi drága Urunk továbbra is segíteni fog. Lehet, hogy csak havonta egyszer fogok írni. Ez most az első alkalom számomra. Üdvözetem mindenkinek. Örömmel értesültem az új novíciusok számáról, az új papokról, Oss és Oldenzaal eredményeiről, Hubertus, Cyprianus, Vitalis és a többi beteg egészségéről. Minden jót kívánok Fr. Subprior jó felépüléséhez. Ha valaki szeretné, minden hónapban küldhet nekem 40 márkát. A perjel szívesen gondoskodik erről. Ahogy Henry írta, Kaeter lelkeszt áthelyezték Ribergenbe. Gratuláljatok neki a nevemben. Más lelkipásztorokat is áthelyeztek, akiket ismerek? Még mindig várom Akke Kramer híreit a testvérével, Johnnal kapcsolatban.

Sok üdvözetet a bolswardi plébánosnak és a kurátoroknak, a tartományfőnök atyának és az összes konfráternek. Maradjunk együtt, Jézus, Mária és József oltalma alatt. Ne aggódjatok túlságosan miattam.

Krisztusban a tiétek

Anno